

ВІДГУК

офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора
Коляди Наталії Миколаївни
на дисертацію Русин Галини Андріївни
«Тенденції розвитку української етнопедагогіки
на західноукраїнських землях (1772-1939 рр.)»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами. Історія вітчизняної педагогіки має багатий досвід освіти і виховання. Тому доцільним є звернення до досвіду минулого, вивчення якого дасть змогу ознайомитися з різними підходами до розв'язання проблеми, наповнить педагогіку новими фактами, що сприятиме її подальшому розвитку та збагаченню.

Аналіз сучасної педагогічної проблематики не буде повним і якісним без розуміння логіки становлення й розвитку педагогічних феноменів. Сучасні підходи до історико-педагогічного процесу спрямовані на виявлення глибинних основ вітчизняних педагогічних здобутків, базових освітніх ідей, цінностей, традицій у їх еволюції. Перед освітньою практикою відкриваються нові перспективи лише завдяки її зверненню до світових і вітчизняних історичних здобутків.

Тому, актуальність і значимість дисертаційної роботи «Тенденції розвитку української етнопедагогіки на західноукраїнських землях (1772-1939 рр.)» не викликає сумніву.

Важливо відзначити, що дослідження виконано в межах комплексної наукової теми кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка «Становлення та розвиток освіти та виховання в різні історичні періоди» (державний реєстраційний номер 0110U002112).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті проведеного дослідження дисертанткою:

– обґрунтовано теорію й методологію наукового розгляду проблеми розвитку української етнопедагогіки в історії педагогічної думки та періодизацію досліджуваного процесу в зазначений період;

– з'ясовано основні характеристики, аксіологічний та загальнокультурний складники родинної української етнопедагогіки на західноукраїнських землях у 1772-1939 рр.;

– охарактеризовано етнопедагогічні засади основних моделей та змісту українського шкільництва в Західній Україні в період австрійської та польської окупації;

– окреслено етнопедагогічні характеристики змісту виховання в народно-педагогічних уявленнях західних українців у досліджуваній період;

– з'ясовано етнопедагогічну сутність діяльності громадських організацій та суспільно-релігійних рухів на західноукраїнських землях наприкінці XVIII – в перших десятиліттях ХХ століття;

– визначено тенденції використання історичного етнопедагогічного досвіду навчання і виховання в сучасній системі освіти.

Нові факти, одержані здобувачем. Дисертація Г. А. Русин є комплексним теоретико-методологічним дослідженням, у якому вперше на підставі системного історико-педагогічного аналізу обґрунтовано теоретико-методологічні засади та провідні тенденції розвитку української етнопедагогіки на західноукраїнських землях:

– представлено результати системного й комплексного аналізу розвитку української етнопедагогіки на західноукраїнських землях в умовах імперської окупації в історичній тяглості й відповідній динаміці;

– обґрунтовано провідні тенденції розвитку досліджуваного явища з урахуванням концептуального та змістового критеріїв;

– з'ясовано зміст і сутність провідних етнопедагогічних концептів (Родина, Мова, Віра й Громада) та їх вплив на розвиток народної педагогіки західноукраїнської спільноти в досліджуваний період;

– з'ясовано етнодемографічні, соціально-політичні й соціокультурні чинники формування етнопедагогічних знань українців на західноукраїнських землях; здійснено періодизацію розвитку цього історико-педагогічного процесу (I етап – 1772-1848 рр., II етап – 1848-1921 рр., III етап – 1921-1939 рр.);

– схарактеризовано основні постулати та атрибути (внутрішні та зовнішні) родинної народної педагогіки західних українців та складники народного виховного ідеалу в досліджуваній період;

– визначено етнопедагогічні характеристики основних моделей національного шкільництва в умовах окупації на західноукраїнських землях (точково-фрагментарної, лінійно-фрагментарної, ступенево-фрагментарної);

– окреслено етнопедагогічний зміст наукових етнографічних розвідок, педагогічної та методичної літератури зазначеного періоду;

– представлено етнопедагогічний складник діяльності дитячих та молодіжних організацій Західної України з другої половини XIX століття;

– обґрунтовано перспективи використання народно-педагогічного досвіду західних українців у сучасній системі освіти.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації Г. А. Русин, автореферату та змісту публікацій дисертанта дають змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених автором результатів.

Дисертанткою опрацьовано значний масив наукових джерел (612 найменувань, з них 34 архівних джерела та 27 – іноземними мовами), на підставі розгляду яких сформульовано власне бачення досліджуваної проблеми.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць, і загалом не викликає сумніву.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота Г. А. Русин містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обгрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Практичне значення дисертації визначається можливістю застосування її змісту та відповідних історико-педагогічних інтерпретацій у процесі викладання курсів етнопедагогіки, історії педагогіки, порівняльної педагогіки, історико-педагогічного джерелознавства тощо (для студентів другого та третього рівнів освіти). Матеріали дослідження можуть бути використані в процесі планування й організації історико-педагогічних досліджень в Україні, у підготовці науково-методичної та навчальної літератури із зазначених вище навчальних дисциплін, при складанні бібліографічних та біобібліографічних покажчиків тощо.

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

У вступі Г. А. Русин переконливо обгрутувала актуальність проблеми та методологічний апарат дослідження; чітко сформулювала мету, завдання, об'єкт, предмет, хронологічні та територіальні межі дослідження; розкрила наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; надала інформацію щодо апробації результатів дослідження.

У першому розділі – «**Теоретико-методологічні засади розвитку української етнопедагогіки в історії педагогічної думки**» – обгрунтовано провідні теоретико-методологічні підходи до аналізу української етнопедагогіки у змістовому та історичному контекстах; визначено етнодемографічні, соціально-політичні та соціокультурні чинники формування української етнопедагогіки на західноукраїнських землях; подано історіографічний аналіз проблеми дослідження та здійснено періодизацію розвитку української етнопедагогіки на західноукраїнських землях наприкінці XVIII – у перших десятиліттях XX століття.

У дослідженні з'ясовано, що етнопедагогічний складник історіографії педагогічної науки нині не виділяється в окремих повноправний компонент історії педагогіки. Відповідно заслуговує на увагу сформульоване

дисертанткою визначення *історіографії української етнопедагогіки на західноукраїнських землях у 1772-1939 рр.* як галузі історико-педагогічного знання, що визначає сукупність наукових джерел досліджуваного та більш пізніх періодів і об'єднаних спільним соціо- та етнокультурним простором, типовими інтелектуальними рефлексіями й концептуальними підходами.

Відзначаємо критичний підхід авторки до висвітлення окремих аспектів дослідження, зокрема, виокремлення основних проблем аналізу джерельної бази дослідження, а саме: історична віддаленість його нижньої хронологічної межі (1772 р.), що зменшує кількість історичних джерел та спонукає покладатися лише на інтерпретаційну (вторинну) наукову літературу з цієї проблеми; досить значний хронологічний період; неформальний характер об'єкта дослідження (етнопедагогіка як галузь педагогічної науки досить мало представлена в первинних документах з огляду на її приватний, неформальний характер); приналежність первинних і вторинних джерел з проблеми дослідження до різних суспільних і етнокультурних утворень в умовах української бездержавності; відсутність єдиного критерію для класифікації історичних джерел.

У другому розділі – «Родинна етнопедагогіка українців на західноукраїнських землях у досліджуваній період» – обґрунтовано провідні етнопедагогічні характеристики української родини досліджуваного періоду; схарактеризовано народно-педагогічні засади українського виховного ідеалу; визначено аксіологічну та загальнокультурну складові української народної родинної педагогіки в Західній Україні в окреслений період.

Українську родину Західної України кінця XVIII – перших десятиліть ХХ століття у дослідженні презентовано як народно-педагогічну інституцію. З цією метою розглянуто основні функції української сім'ї – біопсихічну, екологічну, соціальну та соціально-психологічну (зокрема, комунікативну). Також представлено класифікацію функцій сім'ї в їх історичному відображенні та етнопедагогічному контексті.

У третьому розділі – «Етнопедагогічні засади українського шкільництва в Західній Україні у досліджуваній період» – обґрунтовано

етнопедагогічні характеристики моделей та змісту шкільної освіти українців на західноукраїнських землях наприкінці XVIII – на початку XX століття; проаналізовано зміст виховання та його етнопедагогічні характеристики в народно-педагогічних уявленнях західних українців; окреслено провідні тенденції розвитку української етнопедагогіки на західноукраїнських землях у підросійський, підпольський та підавстрійський період.

У дослідженні охарактеризовано етнопедагогічний зміст наукових етнографічних розвідок, педагогічної та методичної літератури досліджуваного періоду. Авторкою сформульовано висновок про непересічну цінність етнографічних розвідок окресленого періоду для визначення й опрацювання етнопедагогічного компонента цих матеріалів, їх зв'язок із провідними етнопедагогічними концептами дослідження. З-поміж багатьох інших: «Русалка Дністрова», «Пісні українського народу в Галичині» (1839-1840), підготовлені й видані польським етнографом П. Жегата (де було вміщено близько 600 до цього часу не описаних народних українських пісень), «Пісні польські і руські галицького люду» польського ж етнографа й фольклориста В. Залеського. На нашу дисертантку, ці етнографічні розвідки мали величезне етнопедагогічне значення, оскільки, фактично, передували виникненню самої етнопедагогіки як окремої науки про народну педагогіку.

У четвертому розділі – «Етнопедагогічний характер діяльності громадських організацій та суспільно-релігійних рухів на західноукраїнських землях наприкінці XVIII – на початку XX століття» – проаналізовано етнопедагогічну складову змісту й форм діяльності молодіжних громадських об'єднань, учнівських класних громад, батьківських комітетів; з'ясовано особливості християнської аксіології та атрибутики в народній педагогіці українців на західноукраїнських землях; визначено основні характеристики змісту діяльності дитячих та молодіжних організацій у контексті етнопедагогіки.

Авторкою відзначено, що вагомість громадського складника серед провідних етнопедагогічних концептів визначається колективним характером суспільного життя західноукраїнської спільноти. З'ясовано роль

і значення громадських організацій та рухів у регіоні як інституційної форми етнопедагогічного концепта Громади. Зокрема, проаналізовано етнопедагогічну складову діяльності товариств «Просвіта» та «Рідна школа» в динаміці їх становлення та розвитку в XIX – перших десятиліттях XX століття на рівні визначених просвітницьких, культурницьких, освітніх завдань.

Підкреслено соціально-інституційний характер діяльності громадських організацій і товариств Західної України перших десятиліть XX століття, що зберегли й поширили народно-педагогічні традиції навчання й виховання дітей і молоді. Водночас підкреслено, що у змісті й напрямках діяльності переважної більшості молодіжних громадських товариств Західної України в досліджуваній період не виявлено чітко окресленого етнопедагогічного складника. Весь зміст діяльності цих організацій мав виражену національну спрямованість, відображав сімейні основи виховання, повагу до рідної мови та віри як морального підґрунтя виховного процесу.

У п'ятому розділі – «Тенденції використання історичного етнопедагогічного досвіду навчання і виховання в сучасній системі освіти» – окреслено провідні тенденції розвитку української етнопедагогіки на західноукраїнських землях; представлено сучасну етнопедагогічну концепцію освітнього процесу; з'ясовано етнопедагогічні характеристики формування етнопедагогічної компетентності майбутніх учителів на ціннісних засадах народної педагогіки.

Схвальним моментом дослідження є обґрунтований авторкою комплекс передумов формування етнопедагогічної концепції навчання і виховання дітей та молоді на основі історичного народно-педагогічного досвіду (теоретичні, соціально-історичні, практичні). Визначено провідні складники етнопедагогічної концепції освітнього процесу: загальні положення, ядро та педагогічні умови реалізації. Сформульовано положення про екстраполяцію провідних етнопедагогічних концептів (Родини, Мови, Віри, Громади) в положення Концепції нової української школи (2016).

Значний дослідницький інтерес становить сформульований висновок про народно-педагогічний характер і зміст виховного ідеалу в сучасній системі освіти, а також ресурсний потенціал етнопедагогіки, що забезпечує процес його формування.

Дисертанткою запропоновано визначення етнопедагогічної компетентності педагога як складника професійної компетентності педагога, динамічне особистісне новоутворення, що передбачає засвоєння фахівцем досвіду пізнавальної діяльності в галузі етнопедагогіки, емоційно-ціннісних відношень, досвіду творчої діяльності в оперуванні етнопедагогічною інформацією та розв'язання педагогічних проблем, пов'язаних із застосуванням на теоретичному та практичному рівнях надбань етнопедагогічної культури.

Дисертаційна робота Г. А. Русин за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням, в якому вперше на підставі системного історико-педагогічного аналізу обґрунтовано теоретико-методологічні засади та провідні тенденції розвитку української етнопедагогіки на західноукраїнських землях.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. В цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. Відповідно до змісту автореферату, дисертації практичне значення дослідження визначається авторкою як можливість застосування його змісту та відповідних історико-педагогічних інтерпретацій у процесі викладання навчальних дисциплін, використання у процесі планування й організації історико-педагогічних досліджень в Україні, у підготовці науково-методичної, навчальної літератури, при складанні бібліографічних та біобібліографічних покажчиків тощо. Однак, на нашу думку, обґрунтування практичного значення дослідження потребує конкретизації наявної практики вже використаних результатів у освітньо-науковій практиці.

2. Схвальним моментом історико-педагогічного дослідження є здійснена авторкою періодизація розвитку української етнопедагогіки на західноукраїнських землях наприкінці XVIII – в перших десятиліттях

XX століття. На нашу думку, потребують конкретизації назви трьох етапів розвитку української етнопедагогіки на західноукраїнських землях досліджуваного періоду, виокремлених за соціально-політичним критерієм та сукупністю індикаторів, що відображають провідні концепти розвитку української етнопедагогіки.

3. У змісті автореферату й дисертації потребує підсилення критичний підхід автора до аналізу досліджуваного феномену, зокрема, щодо особливостей діяльності громадських організацій та суспільно-релігійних рухів на західноукраїнських землях наприкінці XVIII – в перших десятиліттях XX століття.

4. Автором на високому науково-методологічному рівні представлено історіографію та визначено провідні групи джерел з проблеми розвитку української етнопедагогіки на західноукраїнських землях наприкінці XVIII – в середині XX століття. На нашу думку, у вступі до дисертації бракує інформації щодо ґрунтовної джерельної бази історико-педагогічного дослідження.

5. Відповідно до шостого завдання дослідження авторкою визначено тенденції використання історичного етнопедагогічного досвіду навчання і виховання в сучасній системі освіти (презентовані в розділі 5 дисертації). На нашу думку, поруч з іншими, потребує більш детального обґрунтування тенденція до трансформації громадського простору від стихійних до суспільно-інституційних форм.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях.

Відзначаємо значний перелік авторських публікацій (всього 45), серед яких: 3 монографії, 2 статті у наукових періодичних виданнях, що індексуються в наукометричній базі Web of Science, 17 статей у наукових періодичних виданнях України, 2 статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 2 навчально-методичних посібники, 5 розділів у вітчизняних та зарубіжних колективних наукових монографіях, 6 публікацій у матеріалах наукових конференцій, 4 публікації у збірниках наукових праць.

На основі аналізу змісту публікацій Г. А. Русин можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

Структурна побудова, зміст, висновки, що викладені в авторефераті, повністю відображають основні положення дисертації.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів».

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Тенденції розвитку української етнопедагогіки на західноукраїнських землях (1772-1939 рр.)» є самостійною, завершеною науковою роботою, відповідає пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р., № 607 від 15.07.2020 р.), а її автор Русин Галина Андріївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент –
професор кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,
доктор педагогічних наук, професор

Н. М. Коляда

Ректор

О. І. Безлюдний